

Sygn. akt V ACa 529/22

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 6 czerwca 2022 r.

Sąd Apelacyjny w Gdańsku – V Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący: SSA Anna Daniszewska

po rozpoznaniu w dniu 6 czerwca 2022 r. w Gdańsku

na posiedzeniu niejawnym

sprawy z powództwa J. C.

przeciwko Skarbowi Państwa – Dyrektorowi Aresztu Śledczego w S., Skarbowi Państwa – Dyrektorowi Generalnemu Służby Więziennej, Skarbowi Państwa – Ministerstwu Sprawiedliwości, Skarbowi Państwa – Sądowi Okręgowemu w G.

o zapłatę

na skutek apelacji powoda

od wyroku Sądu Okręgowego w Gdańsku

z dnia 17 czerwca 2019 r. sygn. akt I C 950/16

uchyla zaskarżony wyrok, znosi postępowanie w sprawie w zakresie czynności podjętych przez Sąd Okręgowy po dniu 8 grudnia 2016 r. i sprawę przekazuje do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Gdańsku, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego.

SSA Anna Daniszewska

Na oryginale właściwy podpis.

Sygn. akt V ACa 529/22

UZASADNIENIE

Powód J. C. wniósł pozew domagając się zasądzenia od Skarbu Państwa – Dyrektora Aresztu Śledczego w S. kwoty 200.000 zł, Generalnego Dyrektora Służby Więziennej kwoty 200.000 zł, Ministerstwa Sprawiedliwości kwoty 200.000zł oraz Sądu Okręgowego w G. kwoty 200.000 zł – tytułem zadośćuczynienia.

Pozwani wnieśli o oddalenie powództwa oraz o zasądzenie od powoda na rzecz pozwanych kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego na rzecz Skarbu Państwa – Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej według norm prawem przepisanych.

Wyrokiem z dnia 17 czerwca 2019 r. Sąd Okręgowy w Gdańsku oddalił powództwo w całości i orzekł o kosztach procesu.

Apelację od powyższego wyroku wywiódł powód, zaskarżając wyrok w całości i zarzucając między innymi nieważność postępowania. Skarżący domagał się uchylecia wyroku twierdząc, iż Sąd nie uwzględnił jego wniosku o przyznanie pełnomocnika z urzędu.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja pozwanego zasługuje na uwzględnienie.

Zgodnie z art. 378 § 1 k.p.c., sąd drugiej instancji rozpoznaje sprawę w granicach apelacji; w granicach zaskarżenia bierze jednak z urzędu pod uwagę nieważność postępowania.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, niezależnie od zarzutów podniesionych w apelacji, zaskarżony wyrok nie może się ostać z uwagi na występującą w sprawie nieważność postępowania mającą swą podstawę prawną w przepisie art. 379 pkt 5 k.p.c., a wyrażającą się pozbawieniem pozwanego możliwości obrony swych praw.

Wskazać na wstępie należy, że w literaturze, jak i w judykaturze dominuje pogląd, iż jednym z przypadków nieważności postępowania jest sytuacja, w której Sąd mimo spełnienia określonych warunków przez wnioskującego nie przyzna mu pomocy fachowego pomocnika z urzędu (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 czerwca 2006 r. II CSK 51/06). Nieważność postępowania z tej przyczyny zachodzi wówczas, gdy strona wbrew swojej woli została faktycznie pozbawiona możliwości działania. Za oczywiste należy uznać, że samo złożenie przez stronę wniosku o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego nie obliguje sądu do jego uwzględnienia. Wniosek taki podlega uwzględnieniu wówczas, jeżeli w ocenie sądu udział profesjonalnego pełnomocnika procesowego jest potrzebny (art. 117 § 1 k.p.c.). Sytuacja taka może zachodzić wtedy, gdy nieporadność strony prowadzi do tego, że przy faktycznym lub prawnym skomplikowaniu sprawy nie jest ona w stanie wykorzystać prawnych możliwości prawidłowego jej prowadzenia.

W polskim systemie prawnym konstytucyjnym uprawnieniem każdej osoby jest prawo do sądu. Treść tego prawa konkretyzują przepisy art. 77 ust. 2, art. 78, art. 176 ust. 1, art. 177 i 178 Konstytucji. Trybunał Konstytucyjny oraz doktryna wskazują na trzy zasadnicze elementy składające się na prawo do sądu, to jest prawo dostępu do sądu (w znaczeniu wszczęcia procedury sądowej), prawo do ukształtowania procedury sądowej w sposób respektujący zasady sprawiedliwości proceduralnej oraz prawo do wyroku sądowego, tj. do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia sprawy przez sąd w rozsądnym terminie.

Zgodnie z przyjętym w orzecznictwie oraz piśmiennictwie poglądem pozbawienie strony możliwości ochrony swych praw, uregulowane w art. 379 pkt 5 k.p.c. jako przyczyna nieważności postępowania jest pojęciem elastycznym, ujmującym przesłankę zawsze ocenianą w kontekście konkretnych okoliczności sprawy.

W niniejszej sprawie powód pozwem z dnia 14 kwietnia 2016 r. wniósł w punkcie 10 i 11 odpowiednio o ustanowienie pełnomocnika z urzędu oraz zwolnienie od kosztów sądowych w całości, przedkładając uzupełniony formularz o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania (k. 9-13). W dniu 17 maja 2016 r. Sąd Okręgowy w Białymstoku w sprawie prowadzonej pod sygn. akt I C 635/16 wydał postanowienie w przedmiocie zwolnienia powoda od kosztów sądowych w całości, z kolei wniosek powoda o ustanowienie pełnomocnika z urzędu został oddalony (k.19).

Wydane rozstrzygnięcie nie zostało prawidłowo doręczone powodowi ze względu na fakt jego odebrania przez upoważnionego pracownika Aresztu Śledczego w S., a nie powoda, który jest osobą osadzoną (k.22). Powyższe doręczenie jest nieskuteczne, bowiem brak dowodu na to, że przesyłka adresowana do powoda zawierająca odpis postanowienia z dnia 17 maja 2016 r. została prawidłowo doręczona.

Sąd Apelacyjny ustalił, iż powodowi odpis postanowienia Sądu Okręgowego w Białymstoku w przedmiocie oddalenia wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu doręczono 9 grudnia 2021 r. (k. 533) tj. po wydaniu wyroku z dnia 17 czerwca 2019 r. i po złożeniu przez niego apelacji (k. 427).

Powód zażaleniem z dnia 5 stycznia 2022 r. (k. 561) zaskarżył rozstrzygnięcie w przedmiocie odmowy ustanowienia pełnomocnika z urzędu. Z kolei Sąd Okręgowy w Gdańsku w sprawie prowadzonej pod sygn. akt I Cz 45/22 postanowieniem z dnia 15 kwietnia 2022 r. oddalił wniesione zażalenie (k. 588) tj. dopiero po wydaniu zaskarżonego w niniejszej sprawie wyroku. Stąd też wniosek o ustanowienie pełnomocnika z urzędu nie został prawomocnie rozstrzygnięty przez wydaniem zaskarżonego wyroku.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że pozbawienie strony możliwości obrony swych praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.) zachodzi wówczas, gdy z powodu wadliwości procesowych sądu lub czynności strony przeciwnej, będących skutkiem naruszenia konkretnych przepisów postępowania, strona nie mogła brać i nie brała udziału w postępowaniu lub jego istotnej części, a skutki tych wadliwości nie zostały usunięte przed wydaniem orzeczenia (por. m.in. orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 6 marca 1998 r., III CKN 34/98, Prok. i Pr. z 1999 r., nr 5, poz. 41, z dnia 10 maja 2000 r., III CKN 416/98, OSNC 2000, nr 12, poz. 220, z dnia 6 maja 2003 r., I CZ 43/03, niepubl.).

W ocenie Sądu Apelacyjnego, mając na uwadze okoliczności faktyczne omawianej sprawy należy uznać, iż nierozpoznanie prawomocnie wniosku powoda o ustanowienie pełnomocnika z urzędu musi być oceniane jako prowadzące do nieważności postępowania z uwagi na pozbawienie skarżącego możliwości obrony swych praw. Skarżący jednak musi mieć świadomość przed wydaniem wyroku, czy jego wniosek o ustanowienie pełnomocnika został, czy też nie został uwzględniony. W sytuacji, gdy wniosek nie zostanie uwzględniony powód ma prawo ustanowić pełnomocnika z wyboru. W niniejszej sprawie takiej możliwości został przez Sąd Okręgowy pozbawiony.

Nie budzi wątpliwości, że prawo do rzetelnego procesu gwarantuje stronie takie ukształtowanie przebiegu postępowania, aby w jego trakcie zostały zachowane zasady sprawiedliwości proceduralnej. Elementem tak rozumianego prawa do sądu jest, w granicach określonych prawem, dostęp do pomocy prawnej (bezpłatnej lub z wyboru).

Zgodnie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego nierozpoznanie wniosku o ustanowienie pełnomocnika może w pewnych okolicznościach prowadzić do nieważności postępowania. Należy także przywołać podgląd Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wskazujący, iż z prawa do rzetelnego procesu wynika, iż wniosek o ustanowienie pełnomocnika z urzędu powinien być rozpoznany bez zbędnej zwłoki, a także bez podejmowania dalszych definitywnych w skutkach dla stron czynności procesowych, w szczególności przed wydaniem merytorycznego rozstrzygnięcia w sprawie (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 lipca 2012 r., II CSK 657/11, wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 27 lutego 2013 r., I ACa 1092/12). W przeciwnym razie może dojść do ograniczenia możliwości obrony praw strony lub do ich pozbawienia.

Sąd Apelacyjny zważył, iż ocena czy omawiane w sprawie uchybienia proceduralne prowadziły do nieważności postępowania musi uwzględniać również stopień ograniczenia praw procesowych powoda wynikających z jego osadzenia w Areszcie Śledczym. Z tego też względu jego możliwości działania i kontrolowania działań Sądu i strony przeciwnej były poważnie ograniczone w porównaniu z tymi, jakimi zwykle dysponują strony.

Brak dowodu na prawidłowe doręczenie postanowienia powoduje, iż zaskarżony wyrok został wydany przed prawomocnym rozstrzygnięciem wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu.

W sytuacji prawomocnego rozstrzygnięcia wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu, przed wydaniem zaskarżonego wyroku, powód miałby możliwość ustanowienia pełnomocnika z wyboru, co dodatkowo - ze względu na fakt osadzenia w Areszcie Śledczym - mogłoby wpłynąć na jego działanie w toku sprawy.

Wskazane uchybienia proceduralne w opisanym stanie faktycznym doprowadziły do nieważności postępowania poprzez pozbawienie powoda możliwości obrony swych praw, a więc z przyczyny określonej w art. 379 pkt 5 k.p.c.

Nieważność postępowania jest bezwzględna, negatywną przesłanką procesową. Stanowi następstwo uchybienia procesowego kwalifikowanego rodzaju; nie zależy od przyczyn jego popełnienia oraz wywołanych skutków, a w

szczególności od wpływu na wynik sprawy oraz na interesy stron (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 lipca 2012 r. II CSK 657/11).

Sąd Apelacyjny nie oceniał zarzutów podniesionych w apelacji, z uwagi na fakt, iż oceny takiej może dokonać tylko w odniesieniu do orzeczenia, które zapadło w ważnym postępowaniu.

Wobec powyższego Sąd Apelacyjny uchylił zaskarżony wyrok i zniósł postępowanie w zakresie dotkniętym nieważnością tj. w odniesieniu do czynności podjętych przez Sąd Okręgowy od dnia 8 grudnia 2016 r. i w tym zakresie przekazał sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Gdańsku pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego.

Na zasadzie art. 374 k.p.c. Sąd drugiej instancji może rozpoznać sprawę na posiedzeniu niejawnym w razie cofnięcia pozwu, cofnięcia apelacji albo jeżeli zachodzi nieważność postępowania. Z powyższych względów Sąd Apelacyjny na podstawie art. 386 § 2 k.p.c. w zw. z art. 374 k.p.c. i art. 108 § 2 k.p.c. orzekł jak w sentencji wyroku.

SSA Anna Daniszewska

Na oryginale właściwy podpis.